

До разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 70.895.069
у Хмельницькому університеті
управління та права
імені Леоніда Юзькова

РЕЦЕНЗІЯ

доктора юридичних наук, професора
Савенка Віктора Васильовича на дисертацію
Маріанни Богданівни ЛЮКЛЯН на тему
«СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ВИМІР МОТИВАЦІЇ ПРАВОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ:
ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ ДИСКУРС»,
поданої на здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії
в галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право

Актуальність теми дисертаційного дослідження. У принципі в сучасних умовах трансформації суспільних відносин, кризи довіри до державних інституцій, зниження загального рівня правосвідомості та правової культури, питання мотивації правової діяльності набуває особливого значення. Правова діяльність не є лише техніко-юридичним процесом – вона охоплює ширший світоглядний, ціннісний та культурний контекст. Саме тому її ефективність значною мірою залежить від глибинних мотиваційних установок суб'єктів права, що формуються під впливом соціокультурного середовища.

Дисертаційне дослідження, присвячене соціокультурному виміру мотивації правової діяльності в філософсько-правовому дискурсі, є своєчасним і надзвичайно актуальним як з наукової, так і з прикладної точки зору. Воно відповідає на запит часу щодо переосмислення ціннісних засад функціонування правової системи, ролі людини в ній, а також вивчення внутрішніх і зовнішніх детермінант, що спонукають особу до правомірної поведінки, сумлінного виконання своїх професійних і громадянських обов'язків.

Особливої ваги дослідження набуває в контексті викликів, що постали перед українським суспільством у період збройного конфлікту, соціальних потрясінь та процесу правової європейської інтеграції. У цих умовах осмислення мотивації як багатовимірного соціокультурного феномену дозволяє глибше зрозуміти, яким чином правова діяльність може бути спрямована не лише на дотримання норм, а й на відтворення цінностей, що є підґрунтям демократичного правопорядку.

У цьому контексті, – дисертаційне дослідження не лише заповнює існуючу лакуну в міждисциплінарному знанні на перетині філософії права, соціології, культурології та психології, але й створює ґрунт для практичного осмислення і вдосконалення механізмів формування правової мотивації в контексті національних і глобальних соціокультурних трансформацій.

Відтак, вибір теми дисертаційного дослідження є оправданим, доцільним, своєчасним і таким, що містить елементи наукової новизни.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх новизна. Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій обумовлюється, передовсім активною апробацією результатів дисертаційного дослідження у фахових наукових виданнях України, в опублікованих тезах доповідей дисертантки на науково-практичних конференціях.

Наукові положення, висновки і рекомендації, викладені в дисертації, мають достатній ступінь обґрунтованості, про що свідчить опрацювання дисертанткою чималої кількості наукових джерел, правових норм, а також матеріалів практики, що дало можливість дисертантці сформулювати власні наукові положення, висновки та рекомендації, що відзначаються достовірністю.

Структура дисертаційної роботи обумовлена її метою і виражає цілісний комплекс послідовних розробок теоретичних, методичних і організаційних положень і засад щодо соціокультурного виміру мотивації правової діяльності в межах філософсько-правового дискурсу. Зміст дисертації послідовно розкриває обрану тему.

У першому розділі дисертантка довела, що мотивація правової діяльності є складним і багатограним феноменом, який потребує міждисциплінарного аналізу з урахуванням методології сучасного філософсько-правового дискурсу. *У підрозділі 1.1* здійснено ретельний огляд стану наукового опрацювання проблеми мотивації в контексті правової діяльності, виокремлено основні підходи, парадигми та концептуальні орієнтири, що склалися у вітчизняній та зарубіжній філософсько-правовій думці. Авторка наукової роботи обґрунтувала необхідність інтеграції філософського, правового та соціокультурного аналізу для адекватного осмислення мотиваційного чинника у правовій сфері. *У підрозділі 1.2* дисертантка здійснила глибоку контекстуалізацію політичних детермінант мотивації правової діяльності, акцентуючи на впливі новітніх тенденцій сучасної політико-правової думки, зокрема трансформації політичних ідеологій, інституційної нестабільності, гібридизації правових систем та зростання ролі ціннісних орієнтирів у формуванні мотивації правників. *У підрозділі 1.3* розкрито соціокультурні детермінанти, що формують мотиваційний потенціал правової діяльності в умовах глобалізаційних процесів. Авторка підкреслила значення культурної ідентичності, правових традицій, соціальної довіри та ціннісної легітимації права як важливих чинників, що визначають внутрішню спонуку до правової активності. Таким чином, перший розділ заклав надійне теоретико-методологічне підґрунтя для подальшого аналізу мотивації правової діяльності в контексті її політичних, соціокультурних та особистісних аспектів.

Другий розділ присвячений комплексному філософському осмисленню процесу формування мотивації правової діяльності, яка має глибокі онтологічні, гносеологічні, антропологічні та аксіологічні підстави. *В підрозділі 2.1* проаналізовано ціннісний дискурс мотивації, в межах якого авторка обґрунтувала, що саме система індивідуальних і суспільно визнаних цінностей

визначає спрямованість, інтенсивність та сталість мотивації до правової діяльності. Цінності розглядаються не лише як моральні орієнтири, але й як основа нормативного самовизначення правника у правовому полі. У підрозділі 2.2 дисертантка дослідила феноменологічний вимір взаємодії суб'єкта та об'єкта правової діяльності, розкривши складну природу мотиваційного процесу як результату динамічного поєднання внутрішніх установок особистості з викликами та імперативами соціального середовища. У цьому контексті мотивація постає як феномен, що формується на перетині особистісної свідомості, пізнавальної здатності до правових реалій та соціального контексту, в якому ця діяльність реалізується. Особлива увага приділена аналізу ролі правової самосвідомості, почуття професійного обов'язку, а також механізмам рефлексії, через які відбувається внутрішнє прийняття правових норм і трансформація зовнішніх вимог у внутрішню правову мотивацію. Врешті решт, другий розділ, загалом, концептуалізує мотивацію як багатовимірний феномен, що вимагає урахування онтологічної природи правової дії, гносеологічної специфіки пізнання права, антропологічних особливостей суб'єкта правової діяльності та аксіологічних орієнтирів, які забезпечують внутрішню легітимацію правової поведінки.

Третій розділ дисертації дисертантка присвятила аналізу праксеологічних детермінант, що визначають формування, зміцнення та реалізацію мотиваційного складника акме юриста – фахівця, який досягає високого рівня професійної досконалості, правової самореалізації та соціальної відповідальності. У підрозділі 3.1 авторка наукової роботи ґрунтовно обґрунтовує те, що мотивація абітурієнта до вибору юридичної освіти є не лише прагматичним рішенням, але й результатом складної взаємодії особистісних установок, суспільних очікувань, ціннісних орієнтирів і образу професії юриста в масовій свідомості. Розглянуто роль ранньої соціалізації, правового виховання, сімейного прикладу, а також впливу освітнього середовища на формування стійкої мотивації до юридичної кар'єри. У підрозділі 3.2 висвітлено регулятивну силу мотивації у процесі планування професійного шляху та кар'єрного зростання юриста. Дисертантка доводить, що мотивація виконує функцію внутрішнього регулятора дій, рішень та стратегій професійного розвитку, зокрема через формування цілей, визначення пріоритетів, здатність до саморефлексії та самоменеджменту. Особливу увагу приділено динаміці мотивації упродовж професійного життя юриста, її залежності від зовнішніх обставин (ринок праці, законодавчі зміни, професійна конкуренція) та внутрішніх факторів (втома, професійне вигорання, переоцінка цінностей). Дисертантка акцентує на необхідності створення умов для підтримання високого рівня професійної мотивації, зокрема шляхом формування внутрішньо вмотивованої правосвідомості, розвитку етичної рефлексії та орієнтації на служіння праву і суспільству. Таким чином, третій розділ демонструє, що праксеологічний вимір мотивації є ключовим для розуміння ефективності правової діяльності, а також для формування цілісного, відповідального та соціально значущого образу юриста в умовах сучасних трансформацій права і суспільства.

У принципі, дисертаційна робота характеризується науковим стилем викладення. Розділи та підрозділи дисертації представлено у логічному зв'язку і послідовності. Викладені результати достатньо повно обґрунтовано та аргументовано.

Повнота викладу положень дисертації в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Наукові здобутки дисертантки підтверджуються та відображаються в її наукових публікаціях, кількість яких відповідає встановленим вимогам. Положення і висновки, сформульовані в науковій кваліфікаційній роботі, відображені в 7 наукових публікаціях різного ґатунку, що висвітлюють основні наукові результати дисертації.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу, необхідно звернути увагу й на дискусійні положення, що мають місце у дисертаційному дослідженні, які потребують пояснень під час прилюдного захисту. Для прикладу, такі з них я б виокремив:

1) у дисертаційному дослідженні простежується, як на мене, дещо надмірна теоретико-філософська абстрагованість феномену мотивації правової діяльності, що ускладнює практичне застосування отриманих висновків. Потребує уточнення, яким саме чином філософсько-правові міркування щодо мотивації корелюють із конкретними механізмами функціонування правових інституцій у сучасному суспільстві. Чим саме я обґрунтовую свою точку зору? З огляду на міждисциплінарний характер теми, важливим є не лише аналіз філософських категорій мотивації, але й демонстрація того, як ці категорії втілюються у функціонуванні реальних правових інституцій – судової системи, правоохоронних органів, інститутів правової освіти, професійної етики юристів тощо. Тобто, я намагаюся констатувати на необхідності встановлення чітких зв'язків між рівнем філософської рефлексії та операційним рівнем юридичної діяльності, що дає змогу забезпечити як глибину дослідження, так і його практичну релевантність;

2) у дисертації недостатньо концептуалізовано феномен правової культури як важливого детермінанта формування мотивації правової діяльності. Її вплив на процеси правосвідомості та юридичної поведінки вимагає більш системного висвітлення, адже мотивація правової діяльності, особливо в публічному секторі, нерозривно пов'язана з рівнем засвоєння цінностей правової культури, включаючи повагу до права, готовність до правомірної взаємодії та особисту відповідальність і т.д. Саме тому, на мою точку зору, така вимога є доречною з огляду на потребу забезпечення цілісності концепції мотивації, її теоретичної глибини та практичної валідності в умовах трансформації правової свідомості в сучасному суспільстві;

3) у дисертаційній роботі не враховано гендерну специфіку мотиваційних чинників у правовій діяльності, що залишає поза увагою можливі відмінності у мотиваційних стратегіях осіб різної статі. Виникає запитання: чи є відсутність гендерного виміру у роботі свідомим дослідницьким вибором, чи результатом недостатньої уваги до цієї проблематики? На моє переконання, врахування гендерного виміру дозволило б глибше осмислити вплив соціокультурних

очікувань, професійних ролей і стереотипів на формування мотивацій у представників юридичних професій.

Разом з тим, стверджую, що висловлені зауваження є радше побажаннями та запрошенням до дискусії, що може допомогти дисертантові більше заглибитися у досліджувану ним проблематику.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК:

1. Дисертація ЛЮКЛЯН Маріанни Богданівни на тему «Соціокультурний вимір мотивації правової діяльності: філософсько-правовий дискурс» є самостійною завершеною науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що в своїй єдності вирішують наукове завдання що полягає у дослідженні філософсько-правових засад соціокультурного виміру мотивації правової діяльності.

2. Дисертаційна робота Маріанни ЛЮКЛЯН виконана і оформлена відповідно до вимог, передбачених Порядком підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), відповідає пунктам 6, 7, 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

3. Здобувач ЛЮКЛЯН Маріанна Богданівна заслуговує на присудження їй освітньо-наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

Рецензент:

**професор кафедри теорії та історії держави і права
Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова,
доктор юридичних наук,
професор**

Віктор САВЕНКО